

úttörés nehezen túljutottak, az alapítók megöregedtek és a hasznos munka szempontjából alig jöhettek számításba. Közben a munkájuk árán életre kapott termelőszövetkezetbe beléptek sokan mások — így a szóban forgó brigádvezető is —, akik szakértelmükkel tényleg „európai színvonalra” emelték a gazdaságot. Mégis: hogyan viszonyulnak egymáshoz Fülekiék és a brigádvezető érdemei? Megfelelő arány-e a szakmakunyerálás az egyik oldalon, a meggyiszínű Renault a másikon? Húsba vágó probléma, mint ahogy *A látogatóé* is: két jó barát közül az egyik mindig ott vállal munkát, ahol legnagyobb szükség van rá, ahol a legtöbbet tud használni — még ha ez számára bizonyos áldozatokkal jár is —; a másik megelégszik a megteremtett kényelmes jóléttel és nyugodt, biztonságos munkájával, azzal biztatva magát, hogy ez ma a „korszerű életesmény”, és így is ugyanazért a közös célért dolgozik, mint barátja. Felesége azonban nekiszzegezi a kérdést: „De ha ilyen különbözőek az utak, vajon a cél... ugyanaz-e még?”

Nem kell bizonygatni, mennyire aktuális és lényeges problémák ezek, s a velük és hasonlókkal való szembenézés sok jót ígér Molnár Zoltán további írói pályájára is. Ugyanakkor azonban éppen az etikai tárgyú írások mutatják meg legjobban, hogy a gondolati elvonatkoztatás már kevésbé erős oldala. Ha sikerül helyzetekben és jellemekben megragadnia és kifejtenie mondandóját, a szó igazi értelmében vett összetett gondolatiság is ott van művei mélyén, de ha nem találja meg a megjelentésnek ezt a szálát, írásai didaktikusakká és illusztratívakká lesznek, mint pl. az 1967—70 között írt rövid, karcolatszerű novellák jó néhányában (*Böce, Fiú a kapuban, Hang, Komoly dolog*). A nem kellő gondolati mélység az előbb részletezett s egyébként jó és izgalmas *A látogatóra* és a *Búcsú a Jóistentőlre* is rányomja bélyegét: a vége felé megtörnek az elbeszélések, mert amikor a nagyszerű előkészítés után a legizgalmasabb problémákhoz és az íróilag legfontosabb részekhez érne, nem bontakoztatja ki teljes szélességben a potenciálisan adott konfliktusokat, hanem félbehagyja a felívelést, s ezzel kiaknázatlanul maradnak a témában rejlő gondolatiból összefüggések, az olvasóban pedig némi hiányérzet támad.

Molnár Zoltán ahhoz az írói nemzedékhez tartozik, amelyet a háború eszméltetett rá a valóságra, s ettől azóta se szakadt el, a valóságra való figyelés mindig legfőbb írói parancsa maradt. Nemcsak elbeszéléseiben, hanem másik sikeres műfajában, regényeiben is. Talán éppen ez az egyszerű természetesség az oka, hogy munkássága — véleményem szerint — mindeddig nem keltett olyan figyelmet és érdeklődést, mint amilyent megérdemelne. Semmilyen szempontból nem hivatkozható és a riktó színeket kedvelő író, egyszerűsége és természetessége mögött azonban tartalmas írói tevékenység van, akinek már eddigi életműve is komoly értéket jelent. (*Szépirodalmi, 1971.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

Kristó Nagy István: Regények, drámák, remények

Amíg lesznek utak, útvesztők s tétován tájékozódó utasok, kellenek a tapasztalt, jó kalauzok is. Irodalomról, könyvekről szólva az „utak” helyett manapság inkább a „dzsungel” szóképp jelezhetné pontosabban a valóságot, hiszen a térben összezsugorodott, de a nyomdai kapacitásban határtalanul meggazdagodott világon könyvfolyamok áradnak, s az olvasók reménytelenül, tanácstalanul kapkodják a fejüket. A választás, a kiválasztás, a helyre tenni segítő ítélet sosem volt még fontosabb — és nehezebb. Mindez eleve biztosítja, hogy egy olyanfajta vállalkozást, mint a Kristó Nagy Istváné, az olvasóközönség nagyobbik felének irányt kereső igénye sürgessen tető alá hozni. A szerző, aki „az élő világirodalom” áttekintésére csábít bennünket,

megbízható, a terepet kitűnően ismerő, a kipróbált ösvényeket is egyéni felderítéssel ellenőrző kalauz. Könyvét ugyan illő és nemes szerénységgel „csupán olvasmányélmények regisztrálásának” nevezi, ám az olvasó csakhamar rájön, hogy ciceronejének nemcsak élményei vannak, hanem nézőpontjai, esztétikája, ideológiája, kiforrott, szilárd, sőt sokszor kemény ítéletei is. S hogy e tartózkodó szerénység nem a cél kisebbitése, csupán illem, elárulja a serkentő példákra hivatkozás is: Szerb Antal Hétköznapi és csodák című könyve, Bálint György, Gyergyai Albert és Németh László esszéi ihlették, bátorították az író a feladat folytatására, „a teljes irodalmi horizont” áttekintésére. Amilyen vonzó a feladat csábítása, olyan riasztóak a nehézségei. Ember kell hozzá és idő. Kristó Nagy István „lektorként tallózott a világirodalomban, évtizedek kutató-kereső tevékenysége közben alakult ki e könyv anyaga”. Ez még eddig csak az, amit helyzeti előnynek szokás nevezni. Ismerni kell a kínálatot, könyvek ezreit (s nyelveket!), hogy a rostában benn maradjon az a pár száz, amiről írni, tudósítani, tájékoztatni, amit jó lelkiismerettel ajánlani kell és érdemes. A szerzőnek mindent inkább a szemére lehetne vetni, mint a tájékozatlanságot. Ismeretei bőségesek, átfogják az erdő egészét s benne az egyes fákat is. Pedig az olvasó érzi, hogy nem is mond el mindent, amit tud: utalásai mögött le nem írt könyvélmények, kritikák sejlenek; sokszor visszafogó ökonómiával csak megemlít, neveket sorjáztat (ilyenkor néha csillogni is szeret: nem ritkák a 10—15 nevet előbugyogtató fősorolások). Az ismeretek gazdagságánál azonban fontosabb az ítélőképesség megbízhatósága, az ízlés dialektikája: kiforrottság és fogékonyság. Az értékelés mérés, a mérés összehasonlítás, s Kristó Nagynak láthatóan van mihez hasonlítani a sorra vett könyveket, a tartalmakat, a formákat, a minőségeket, a tehetségeket. Legfőbb erénye tán épp az ízlés érzékenysége, a gyorsan felmérő, biztos, tudós-hideg pillantás. A művekhez nem a sznob hódoló-lihegő alázatával, hanem az adornói értelemben vett „szakértő” röntgenteknikájú magabiztosságával nyúl hozzá.

Természetes, hogy az általa megrajzolt körkép még hiányos, hiszen a teljes, nem zárhatja bele a körbe az élő világirodalom egészét, hisz — mint a szerző maga mondja — „nem szól a távol-keleti, az afrikai s más, gyarmati sorból nemrég felszabadult népek élő irodalmáról”, de nem lehet teljes vertikálisan sem: a félkörbe beleeső nemzeti irodalmak vagy az egyes írók műveinek ismertetésében. A teljességet azonban nyilván senki sem fogja számon kérni egyetlen írótól. A szerző a Lajlától indul el, az osztrákokon kezdi, hogy aztán táguló körökkel fogja be szomszéd népeink, a Balkán és Közép-Kelet, Itália, Franciaország, Spanyolország, Dél- és Észak-Amerika, Anglia, az észak- és nyugat-európai kis országok, majd végül a Szovjetunió élő irodalmát. A terület térben is óriási, s félelmetesen hatalmas az anyag gazdagsága is. Jól kell hát működnie a szelektáló tudatnak. Így is több mint százhusz (!) író egy-két könyvéről kapunk eltérő terjedelmű, de színvonalában egyenletes tudósítást, néhány szerzőről alapos tanulmányt (a legkitűnőbbet Faulkneréről).

Egyrészt a szerző megkülönböztetett érdeklődéséből, másrészt az angol nyelvterület irodalmi gazdagságából következik, hogy az arányok Észak-Amerika és Anglia íróinak kedveznek, ezért azonban bőségesen kárpótol az a szolgálat, amit Kristó Nagy a szomszédos „tejtestvér”-népek íróinak megismertetése érdekében tesz. Kár, hogy a jószolgálat buzgalma túlzásokra is ragadja. A szomszédos irodalmakról szóló bevezető tanulmányában a mulasztásokat pótolni igyekvő lojalitás sajátos illojalitást szül: „...ezeknek az országoknak a két háború közötti irodalma egészében demokratikusabb, haladóbb, mint a miénk, és több szín, több árnyalat, több irányzat érvényesülhet egymás mellett.” Az efféle áösszehasonlító általánosítások nemcsak azért bántóak, mert módszertanilag is hibásak (tételét deduktíve vezeti le a társadalmi-politikai viszonyokból), hanem azért is, mert éppen megalapozatlanságuk miatt igazságtalanok. Ugyanennek a lojaliskodó illojalitásnak a lólába lóg ki a Krieža—Németh párhuzamból is: „a mi íróink társadalomkritikája óvatosabb volt” (??). Némethre gondoljunk, Illyésre, Veresre, Darvasra vagy Herczegre, Harsányira? Általában megfigyelhetjük, hogy a szerző akkor bizonytalanodik el, ha az irodalomelmélet, az általánosságok jégpályáján próbál körözni, ha neorealizmusról, kis- és nagyregényről, moderniségről, szocialista realizmusról értekezik. Ilyenkor gyakran beleesik a

spekulatív konstrukciók, deduktív bizonyítások, hibás általánosítások vermébe. Mily helyt művekről beszél, biztosan áll a lábán: nagy olvasottsága, irodalmi műveltsége, biztos ítéloképessége jóvoltából könnyen a „helyükre” tudja tenni az írókat, műveket; ismeri a rokonjelenségeket, a század formaarzenálját; gyorsan rátapint, ki kítő mit tanult el, mi benne az eredeti. Nem ismer presztízst, a név nála még nem igazolja a művet: ezt minden esetben tapasztalhatjuk, ha egy író több művéről is ír (például Heym, Giono, Mailer, Wilder, Steinbeck esetében). Ha életrajzi tényeket is közöl, nagyszerű érzékkel tudja kiválasztani az érdekeset, a fontosat és jellemzőt. Megtudjuk, hogyan találkozott a gyermek Kemal Bartókkal, hogy olvasták petróleumlámpánál az író könyvét a török parasztok, hogyan kezdte el Juan Goytisolo hétéves korában az írást a polgárháború alatt egy katalán faluban — versenyben két fivérével; hogy hódította meg Faulkner tervszerűen a közönséget „a legszörnyűbb mesével, amit csak ki tudott gondolni”; mit tanult meg Russell Kínában stb. Ezek a részek hozzák be az élet szagát és ízeit. Ezekre az ízekre annál is inkább szükség van, mert más tekintetben Kristó Nagy sokszor bizony a kategóriák bővítésébe esik, s ilyenkor a kapálózni nem tudó író könnyen bekerül a zsákba, rajta a cédula: „baloldali”, „jobboldali”, „félfasiszta”, „polgári humanista”; a regényhős meg „pozitív” (sőt „legpozitívabb”), „negatív” lesz, sőt olyan is van, aki „a történelem szemétdombjára” kerül. E stíluselemek el is árulják a szerző gyengéjét: az iránytű par excellence politikai beállítását. Félő, hogy az író abban a leggyengébb, amire a Szerb Antal könyvével való szerény, de önkéntes párhuzamba állításkor oly büszke: a marxista megközelítésben. Aligha lehet meg nem erősíteni azt az aggodalmát, hogy „a megtalált módszer öröme itt-ott majd túlzásokra vagy vulgarizálásra ragadja”...

A kétségtelenül föllelhető túlzásokat helyrebillenti a tüzetes elemzések fölényes biztonsága, az érték biztos felismerésének képessége, a gyengeségekre rögtön jelző ízlésszeizmográf. (*Magvető, 1971.*)

FÖLDESI FERENC

Két gyűjtemény a jugoszláviai magyar népköltészetből

Igaza van Bori Imrének, amint könyvének bevezető soraiban „ismeretlen ismerősnek” nevezi a jugoszláviai magyar népköltészetet. Ismerős, mert még ma is él, akinek kapcsolata van faluval és mezővárossal, az találkozhatnak vele. Ismeretlen — mert valljuk be mindjárt önkritikusan — méltatlanul úgy tudja a közvélemény, hogy számottevő értékei nincsenek. Hogy mennyire igaztalan ez a vélekedés, azt egyszerre két, 1971-ben megjelent kötet bizonyítja. Az egyik *Penavin Olga* gyűjtése, a *Jugoszláviai magyar népmesék*, a budapesti Akadémiai Kiadó gondozásában, az Ortutay Gyula szerkesztette nagy múltú Új Magyar Népköltési Gyűjtemény tizenhatodik darabjaként látott napvilágot. A másikat az újvidéki Forum adta ki *Bori Imre* összeállításában, *Idő, idő tavaszidő* címmel népköltési antológia. A két kötetet tárgya kapcsolja össze, különben más-más céllal készültek. A *Penavin Olgaé* tudományos folklór-szövegközlés, a Bori Imréé — jellegéből következőtől úgy tetszik — ismeretterjesztő kiadvány és iskolai segédkönyv.

Hasztalan lenne a jugoszláviai magyar népköltészet kapcsán valamiféle önálló folklorisztikai egységre gondolni. Nem is kísérletezzenek a szerzők ilyen feltevésével,